

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна**

**«Затверджую»
Голова приймальної комісії,
ректор Харківського національного
університету імені В.Н.Каразіна**

**_____ Віль БАКІРОВ
« ____ » _____ 2020 р.**

**ПРОГРАМА
фахового випробування для здобуття ступеня
доктора філософії з філософії за третім (освітньо-науковим) рівнем**

Харків - 2020

Розділ 1. Історія філософії.

1.1. Антична філософія.

Концепції походження філософії. Духовні, економічні, соціальні та політичні передумови виникнення філософії. Історичні типи філософії.

Давньогрецьке першоджерело європейської цивілізації. Виникнення і початковий період розвитку античної філософії. Антична філософія: загальна характеристика. Давньогрецька натурфілософія: проблеми та етапи еволюції. Антропологічний поворот у давньогрецькій філософії. Предмет філософії за Сократом. Вчення Платона про ейдоси. Платонівська теорія держави. Основні проблеми „Метафізики”. Етика Арістотеля та вчення про державу. Філософія пізньої античності: епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, неоплатонізм.

1.2. Філософія Середньовіччя та Відродження.

Особливості філософії середніх віків. Антропоцентризм філософії епохи Відродження. Моральний універсалізм гуманістичної філософії Відродження. Реабілітація тілесності в християнському епікуреїзмі. Флорентійський неоплатонізм. Філософія Миколая Кузанського. Містико-філософська антропологія Піко делла Мірандоли. Практична філософія Ренесансу. Історико-політичний реалізм Ніколо Макіавеллі. Моделювання соціального ідеалу в утопіях XVI століття. Філософське підґрунтя руху Реформації. Гносеологічний скептицизм Мішеля Монтеня. Натурфілософія, природознавство та окультизм XVI ст. Дослідне знання та філософія природи. Натуралістичні підвалини «окультної філософії». Філософія Джордано Бруно.

1.3. Філософія Нового Часу та Німецька класична філософія.

Головні риси філософії Нового часу. Відкриття суб'єкта: філософія Р. Декарта. Філософія Просвітництва. Просвітництво в Україні. Німецька класична філософія: загальна характеристика. Основні задачі критичної філософії І. Канта. Практична філософія І. Канта. Філософська система Гегеля.

1.4. Некласична, сучасна філософія.

Класична та неklasична парадигми європейської філософської думки. Філософська концепція А. Шопенгауера. Становлення «ірраціоналізму» в філософії Модерну. С. К'єркегор: екзистенція та Бог. Філософія марксизму: основні ідеї та принципи. Ф. Ніцше: «несвоєчасна» переоцінка всіх цінностей сучасності. Філософія позитивізму та її еволюція. Прагматизм і неопрагматизм. Феноменологія. Виникнення і розвиток трансцендентальної феноменології. Програма розбудови феноменологічної філософії у праці Е. Гусерля „Філософія як строга наука”. Феноменологія як методологія наукового, передусім гуманітарного, пізнання. Епохе і феноменологічна редуція. Іntenційність – засаднича характеристика свідомості. Феноменологія тілесності. Філософська герменевтика. Багатоманіття герменевтичних практик та перспективи сучасного герменевтичного аналізу. Екзистенціальна філософія і екзистенціалізм. Екзистенціалізм М. Гайдеггера. Екзистенціальна аналітика «ось-буття» (Dasein). Екзистенціалізм Ж.-П. Сартра. Екзистенціалізм К. Ясперса. Екзистенціалізм А. Камю. Сутність абсурду. Екзистенціальна філософія Росії і України. З. Фройд: психоаналітична сублимація лібідо. Структуралізм. Філософські стратегії структуралізму. Базові принципи структуралістської методології гуманітарних наук. Філософські дискурси пост-структуралізму. Епістемологічний структуралізм та пост-структуралізм М. Фуко. Ж. Дельоз: символічність та серійність структури. Пост-структуралізм Ж. Дерріда: differance. Філософія мови. Філософські ідеї постмодернізму. Еволюція філософської думки у XX–XXI ст. Плюралізм течій сучасної філософської думки.

1.5. Історія української філософії.

Особливості виникнення і характерні риси української філософії. Філософська думка у культурі Київської Русі». Становлення професійної філософії в Україні. Філософія Києво-Могилянської Академії. Філософія Г.С. Сковороди. Філософія на Україні кінця XVIII—першої чверті XIX ст.

Підручники та навчальні посібники:

1. Асмус В.Ф. Античная философия. – М., 1976.
2. Богомолов А.С. Античная философия. – М., 1981.
3. Бохенский Ю.М. Современная европейская философия. – М., 2000.
4. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К., 1996.
5. Горфункель А. Х. Философия эпохи Возрождения. – М., 1980.
6. Декомб. В. Современная французская философия. – М., 2000.
7. Зотов А.Ф. Современная западная философия. – М., 2001.
8. Історія філософії: Підручник для вищої школи. – 2-е вид., перероб. і доп. / Кремень В.Г. та ін. – Харків: „Прапор”, 2003. – 766 с.
9. Пролеев С.В. История античной философии. – М., 2001.
10. Рассел Б. История западной философии. – Новосибирск, 1999.
11. Реале Дж., Антисери Т. Западная философия от истоков до наших дней. В 4-х т. – СПб., 1994-1997.
12. Скирбекк Г., Гилье Н. История философии. – М., 2000.
13. Соколов В.В. Европейская философия XV-XVII веков. – М., 1984.
14. Трубецкой С.Н. Курс истории древней философии. – М., 1997.
15. Чанышев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М., 1990–1991. Ч. 1-2.
16. Чижевський Д. Нариси історії філософії на Україні. – К., 1993.

Джерела і додаткова література

1. Адо П. Духовные упражнения и античная философия / П. Адо ; [пер. с франц.]. – М. ; СПб. : Степной ветер; Коло, 2005.– 448 с.
2. Альтюссер Л. Ленин и философия. – М., 2005.
3. Ахутин А.В. Античные начала философии // А.В. Ахутин. – СПб.: Первая Академическая типография «Наука», 2007. – 782 с.
4. Бадью А. Манифест философии. – СПб., 2003.
5. Брагина Л. М. Итальянский гуманизм. Этические учения XIV-XV веков. – М., 1977.
6. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології. – К., 2002.
7. Вернан Ж.-П. Происхождение древнегреческой мысли. – М., 1988.
8. Виндельбанд В. Философия в немецкой духовной жизни XIX столетия. – М., 1993.
9. Гадамер, Г.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.
10. Габермас Ю. Філософський дискурс модерну. – К., 2000.
11. Гегель Г.В.Ф. Лекции по истории философии // Гегель Г.В.Ф. Сочинения: В 14 т. – М.-Л., 1932. – Т. 9.
12. Герменевтика и деконструкция. – СПб., 1999.
13. Греческая философия: в 2 т. / [М. Канто-Спербер, Дж. Барнз, Л. Бриссон и др.]; под ред. М. Канто-Спербер – [пер. с фр. В.П. Гайдамака] – М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 2006. – Т.1. – 499 с.
14. Гуссерль Э. Феноменология. // Логос. 1991. № 1.
15. Гуссерль Э. Философия как строгая наука. – Новочеркасск, 1994.
16. Делез Ж. Ницше и философия. – М., 2005.
17. Делез Ж. По каким критериям узнают структурализм? // Марсель Пруст и знаки. – СПб.: Алетейя, 1999. – С. 133-174.
18. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Пер. с фр. С. Зенкина. – М.: Академический Проект, 2009.
19. Деррида Ж. Структура, знак и игра в дискурсе гуманитарных наук // Письмо и различие. – СПб.: Академический проект, 2000. – С. 352-367.
20. Диоген Лаэртский О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М., 1999.
21. Долгов К.М. От Киркегора до Камю: Очерки европейской философско-эстетической мысли XX века. – М., 1990.
22. Дьяков А.В. Проблема субъекта в постструктуралистской перспективе. – М., 2005.

23. Зайцев А.И. Культурный переворот в Древней Греции VIII – V вв. до н. э. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1985. – 208 с.
24. Ильин И. Постмодернизм: от истоков до конца столетия. – М.: Интрада, 1998. – 255 с.
25. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. – М., 1996. 254 с.
26. Кебуладзе В.И. К вопросу о трансформации феноменологического метода // Феноменологія і філософський метод. – К., 2000. – С. 105-111.
27. Кессиди Ф.Х. От мифа к логосу. – М., 1972.
28. Кузнецов В.Г. Герменевтика и гуманитарное познание. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 192 с.
29. Лиотар Ж.-Ф. Феноменология. – М., 1999.
30. Лосев А.Ф. Античный космос и современная наука // А.Ф.Лосев. – [Соч. в 9-и томах, т.1]: Бытие - Имя – Космос. – М.: Мысль, 1993 – 875 с.
31. Марру А.-И. История воспитания в античности. / пер. с франц. А. И. Любжина, М. А. Сокольской, А.В. Пахомовой. – М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 1998. – 422 с.
32. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия. – СПб., 1999.
33. Молчанов В. И. Время и сознание. Критика феноменологической философии. – М., 1988.
34. Прокопенко В.В. Философская пайдейя и Платоновский вопрос. – Харьков: Монограф СПДФЛ Чальцев А.В. – 2012. – 322 с.
35. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008.
36. Рикёр П. Герменевтика. Этика. Политика. – М.: Academia, 1995. –159 с.
37. Рикёр П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике. – М.: Медиум, 1995. – 415с.
38. Сартр Ж.-П. Основная идея феноменологии Гуссерля: интенциональность // Проблемы онтологии в современной буржуазной философии. – Рига, 1988. – С. 318-320.
39. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М., 1989. – С. 319-344.
40. Сергеев К.А. Ренессансные основания антропоцентризма. – СПб., 2007.
41. Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век). / Под ред. Л.М. Брагиной. – М., 1985.
42. Фрагменты ранних греческих философов. ч 1. – М., 1989.
43. Хайдеггер, М. Бытие и время / Пер. с нем. В. В. Биbihина – М.: Ad Marginem, 1997.
44. Хайдеггер М. Европейский нигилизм // Хайдеггер М. Время и бытие. – М., 1993. – С. 63-176.
45. Херрманн Ф.-В. фон. Понятие феноменологии у Хайдеггера и Гуссерля. – Минск, 2000.
46. Шюц А. Феноменология и социальные науки // Феноменологія і практична філософія. – К., 2003. – С. 189-205.
47. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. – ТОО ТК «Петрополис», 1998.

Розділ 2. Соціальна філософія та філософія історії.

2.1. Концепції розуміння суспільства.

Спрямованість у розвитку суспільства: концепції “золотого віку” і суспільного прогресу. Концепції локальних культур і цивілізацій (О. Шпенглер, А. Тойнбі). Матеріалістичне розуміння історії (К. Маркс). Теорія суспільної раціоналізації М. Вебера. Соціальна філософія Франкфуртської школи. Технологічний детермінізм про критерії та ступені розвитку суспільства (Е. Тоффлер, Д. Белл). Соціальні утопії та соціальна

реальність. «Органі(змі)чні» теорії суспільства. Сітьові соціальні структури та переосмислення ідеї суспільства.

2.2. Соціальна структура і розвиток суспільства.

Архаїчне (традиційне) суспільство: те, яке привласнює і те, яке виробляє. Соціальна структура класичного суспільства. Соціальна структура суспільства Середньовіччя. Соціальна структура модерну та його основні етапи. Сучасне розвинуте суспільство: постіндустріальний підхід. Сучасне розвинуте суспільство: інформаційний підхід. Інформація і комунікація. Сучасне розвинуте суспільство: постмодерний підхід. Постмодерн як «радикальний плюралізм»: «смерті» суб'єкту, людини, історії і т. ін.. Концепція «іншого» («другого») модерну. «Інший» модерн як рефлексивний модерн. Глобалізація: дефініції, виміри, загрози і ризики.

2.3. Філософія історії.

Сутність і філософський смисл поняття «світова історія». Класичні та модерні філософсько-історичні концепції. Проблема сенсу історії. Історизм та історицизм. Концепції «кінця історії» і прогресу в умовах постсучасності.

Підручники та навчальні посібники:

1. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. - Київ, 1996.
2. Савельєва И.М., Полетаев А.В. Теория исторического знания: Учеб. пособие. – СПб.: Изд-во «Алетейя. Историческая книга», 2007. – 523 с.
3. Семенов Ю. И. Философия истории. (Общая теория, основные проблемы, идеи и концепции от древности до наших дней). – М.: «Современные тетради», 2003. – 776 с.
4. Таран В.О., Зотов В.М., Резанова Н.О. Соціальна філософія: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
5. Шпанн О. Философия истории / пер. с нем. – СПб., 2005. – 485 с.
6. Ящук Т.І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник. – Київ, 2004.

Джерела і додаткова література

1. Бауман З. Индивидуализированное общество. / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с.
2. Бауман З. Текущая современность / Пер. с англ. под ред. Ю. В. Асочакова. – СПб.: Питер, 2008. – 240
3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. / Пер. с нем. В. Седельнику и Н.Фёдоровой; Посл. А.Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. – М.: Академия, 1999.
5. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания / Пер. с англ. Е. Руткевич; Моск. филос. фонд. – М.: Academia-Центр; Медиум, 1995. – 323 с.
6. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или конец социального / Пер. с фр. Н. В. Сулова. – Екатеринбург, 2000.
7. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. / Пер с англ. П. М. Кудюкина под общей ред. Б. Ю. Кагарлицкого. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 416 с.
8. Ваттимо Д. Прозрачное общество. – М.: Логос, 2002. – 128 с.
9. Вебер М. Избранное. Образ общества / Пер. с нем. – М.: Юрист, 1994.
10. Вен П. Как пишут историю. Опыт эпистемологии. – М.: Научный мир, 2003. – 394 с.
11. Ведров О.І. Науки про суспільство і соціальний прогрес. – К.: Стило, 2014. – 339 с.
12. Гайденко П.П., Давыдов Ю.Н. История и рациональность. Социология Макса Вебера и веберовский ренессанс. – М., 1991.
13. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь. – М.: Весь мир, 2004. – 120 с.
14. Гидденс Э. Устройство общества: Очерк теории структуризации. – М.: Академический проект, 2003. – 528 с.

15. Дмитриев А. Н. Марксизм без пролетариата: Георг Лукач и ранняя Франкфуртская школа (1920—1930-е гг.). – СПб.: Европейский университет в Санкт-Петербурге; Летний сад, 2004. – 528 с.
16. Какой модерн? Философские рефлексии над ситуацией пост/недо/after-post/пост-пост... модернизма : Колл. монография, посвящ. 70-летию юбилею д. филос. н., проф. А.А. Мамалуя. В 2 т. / Харьк. нац. ун-т имени В.Н. Каразина ; под. ред. Л.В. Стародубцевой. – Т. 1. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2010. – 374 с.
17. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. – М.: Логос, 2000. – 302, [1] с.
18. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
19. Коллингвуд Р. Дж. Идея истории. Автобиография. – М., 1980.
20. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. – М.: «АЛТЕЙЯ», С-Пб., 1998.
21. Луман Н. Социальные системы: Очерк общей теории // Западная теоретическая социология 80-х годов. Реферативный сборник. – М., 1989. – С. 41—64.
22. Луман Н. Понятие общества // Проблемы теоретической социологии / Под. ред. А. О. Бороноева. – СПб.: Петрополис, 1994. – С. 25—42.
23. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. – К.: Государственная библиотека Украины для юношества, 1995. – 314 с.
24. Мейнеке Ф. Возникновение историзма. – М., 2004. – 480 с.
25. Мизес Л. фон. Теория и история: Интерпретация социально-экономической эволюции. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 295 с.
26. Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986.
27. Новая постиндустриальная волна на Западе. – М.: Академия, 1999.
28. Поппер К. Открытое общество и его враги. Том 1 Чары Платона. Том 2 Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы. – М., 1992.
29. Постмодерн: переоцінка цінностей: Зб. наук. праць. / Відп. ред.: В. Лук'янець, В. Ратніков. – Вінниця: Універсум, 2001. – 314 с.
30. Рікер П. Ідеологія та утопія. – К., 2005.
31. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення. – Львів: Літопис, 2010. – 358 с.
32. Теория общества. Сборник / Пер. с нем., англ.; вступ. статья, сост. и общая ред. А. Ф. Филиппова. – М.: КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 1999.
33. Тоффлер Э. Революционное богатство. – М.: АСТ, 2007. – 576 с.
34. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: АСТ, 2010. – 784 с.
35. Трельч Э. Историзм и его проблемы. – М., 1994.
36. Тойнби А. Дж. Исследование истории: В 3 т. / Пер. с англ., вступ. статья и комментарии К. Я. Кожурина. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та: «Издательство Олега Абышко», 2006. – 1333 с.
37. Тойнби А. Дж. Постижение истории: Сборник / Пер. с англ. Е. Д. Жаркова. – М.: Рольф, 2001. – 640 с.
38. Турен А. Возвращение человека действующего. – М., 1998. – 204 с.
39. Уайт Х. Метаистория: Историческое воображение в Европе XIX века. – Екатеринбург, 2002.
40. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / пер. с англ. М. Б. Левина. – М.: АСТ, 2007. – 588 с..
41. Фукуяма Ф. Великий разрыв. / Пер. с англ. под ред. А.В. Александровой. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 474, [6] с.
42. Фурс В.Н. Философия незавершённого модерна Юргена Хабермаса. – Мн.: Экономпресс, 2000.
43. Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект // Вопросы философии. – 1992. – № 4.
44. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. – М.: Новости, 1992.
45. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: АСТ, 2003.
46. Хардт М., Негри А. Множество: война и демократия в эпоху империи. – М.: Культурная революция, 2006. – 559 с.

47. Шпенглер О. Закат Європи. – М: «Наука», 1993. – 592 с.
48. Ясперс К. Смысл и назначение истории. / Пер. с нем. 2-е изд. – М.: Республика, 1994. – 527 с.

Розділ 3. Філософія культури, філософська антропологія.

3.1. Філософське осмислення культури.

Філософія культури: предмет, методи, завдання. Поняття культури. Становлення поняття “культури” як особливого предмету дослідження. Синтетичність і “відкритість” категорії «культура». Тенденції “культурологізації” філософського знання. Філософія культури і культурологія. Філософія культури і філософія історії. Філософія культури й естетика.

Єдність та різноманітність культур. Культурні універсалії. Поняття культури в різних культурософських парадигмах. Типологія культури: культура і цивілізація. Культура і природа. Функції культури. Стадіальні та полілінійні концепції розвитку культури. Поняття традиції та новачі в культурі, концепти «розриву», трансгресії та «повернення». Лінійні і циклічні моделі розвитку культури. Діахронічні і синхронічні підходи до розуміння культури. Семіотичний і структуралістський підходи до вивчення культури. Ігрова концепція культури. Мистецтво і гра. Природа мистецтва. Мистецтво як елемент культури. Культура та міф. Психоемпіричні дослідження мистецтва та культури. Символічна природа культури і людини: культура як “символічний Всесвіт” у концепції Е. Кассіра. Діалогічна природа культури (Г. Зіммель, М. Бахтін, М. Мамардашвілі, В. Біблер). Модерністська і постмодерністська культури: порівняльний аналіз. Культура постіндустріального, інформаційного суспільства. Теорії глобалізації. Криза національної ідентичності в умовах культурної глобалізації. Постколоніальні дослідження культури. Концепція Е. Саїда, Х. Баби, Ф. Фенона. Категорії гендер, раса, нація, клас в сучасних культурних дослідженнях.

Динаміка і трансформація сучасної культури. Розмаїття сучасних культурологічних практик. Мультикультуралізм як нова форма існування культури. Культура – контркультура – субкультура. Культура та ідеологія. Офіційна культура та андеграунд. «Одномірна людина»: проблема кризи сучасного суспільства. «Критична теорія суспільства» (Т. Адорно, М. Хоркхаймер, Г. Маркузе). «Номадологія» (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі). Фемінізм як критика «патернальної культури». Культура на початку ХХІ ст.: тенденції та перспективи. Сучасне суспільство як «суспільство спектаклю». Театралізація повсякденного життя. Культура як «нескінченний симулякр». Суб’єкт культури. Поняття маргіналії в культурі. Розвиток культури меншин в багатонаціональних суспільствах. Елітарна та масова культура. Поняття «Масова культура». Масова культура та її теоретики. Основні форми масової культури. «Мультимедіа» як форма існування сучасної культури. Взаємовплив художнього та технологічного в культурі кінця ХХ – початку ХХІ ст. «Віртуальна революція»: створення нової естетичної реальності.

3.2. Філософське осмислення людського буття.

Специфіка філософського підходу до проблеми людини. Сутність людини. Філософська антропологія: предмет, методи, завдання. Тема людини у філософській думці Стародавнього Китаю і Стародавньої Індії. Буддизм про особистість і життєвий шлях людин. Трагування людського життя в категоріях сансари, карми, нирвани. Проблема людини в античній філософії. Людина як Мікрокосм. Відкриття “другої природи людини” софістами. Філософія елліністично-римської епохи про статус людини й імперативи її життя. Образ людини і культури в середньовічній філософії. Біблійне тлумачення походження людини і культури. Місце людини в середньовічній картині світу. Людина як проблема філософії і культури Відродження. Філософський антропоцентризм Відродження. Європейська філософія ХVІІ-ХVІІІ ст. про людину та її природу. Раціоналізм і механіцизм у пізнанні людини. Основні ціннісні підходи до пояснення людської природи: натуралістичний евідемонізм і критичний сенсуалізм. Антропологічний

“проект” І. Канта. “Антропологія з прагматичної точки зору”. Роль кантівської концепції в становленні філософської антропології і філософії культури. Антропологічна філософія Л.Фейєрбаха. Формулювання й обґрунтування “антропологічного принципу”. Концепція сутності людини. Релігія любові і відкриття “Ти”. Філософія марксизму про культуру і людину. Проблема людини як проблема відчуження. Німецька філософська антропологія: проект М. Шелера і його послідовників. Теза про принципову протилежність людини і тварини. Відкритість людини світу. М. Плеснер про ексцентричну сутність людини. Екзистенціальна антропологія ХХ сторіччя. Образ “людини, що бунтує” (А. Камю). Екзистенціально-діалогічна антропологія М. Бубера. “Гуманістичний психоаналіз” Е.Фромма: душа людини і її здатність до добра і зла; прогресивний і регресивний засоби розв’язання протиріч людського буття. Людина як “вісь і вершина” еволюції універсуму в концепції П. Тейяра де Шардена. Поняття антропософії. Структуралістська і постструктуралістська антропологія ХХ сторіччя. Основні ідеї етнологічного структуралізму К. Леві-Строса.

Людина, індивід, особа, індивідуальність. Індивідуальність та суб’єктивність.

Людська тілесність як культурантропологічна проблема. Символи тілесності і “техніки тіла”. Проблема смислу життя у філософії. Сенс життя як проблема етичної й інтелектуальної ідентичності. Проблема життя, смерті та безсмертя у філософії. Функція смерті, що формує сенс життя: усвідомлення смертності як чинник духовного розвитку (романтичний, модерністський і постмодерністський дискурси). Проблема свободи та відповідальності у філософії. Спілкування і розуміння. Природа цінностей та їх класифікація.

Підручники та навчальні посібники:

1. Введение в культурологию. / Под ред. Ю. Солонина, Е. Соколова. – СПб, 2003.
2. Гатальска С.М. Філософія культури. – Київ: Либідь, 2005.
3. Грушевицкая Т.Г. Словарь по мировой художественной культуре. – М., 2001.
4. Губин В. Некрасова Е. Философская антропология. Уч. пособие для вузов. – М., СПб., 2000.
5. Губман Б.Л. Западная философия культуры XX века. – Тверь, 1997.
6. Гуревич П.С. Философия культуры. – М., 1995.
7. Гуревич П. С. Философская антропология : учеб. пособие – 2-е изд. – М. : Издательство «Омега-Л», 2010. – 607 с.
8. Каган М. С. Философия культуры: Становление и развитие: Учеб.пособие для вузов. – М., 1998.
9. Культурология. XX век. Антология. – М.: Юристъ. – 1995.
10. Культурология XX век. Словарь. – СПб., 1997.
11. Моторина Л. Е. Философская антропология: уч. пос. для вузов. – Изд-во: Академический проект, 2009.
12. Орлова Э. А. Культурная антропология: уч. пос. для вузов. – Академический проект, 2004.
13. Проблема человека в западной философии. – М.: Прогресс. – 1988.
14. Філософська антропологія: словник. Видання 2-е, доповнене та перероблене. / За ред. Н.В. Хамітова. – К.: КНТ, 2014. – 472 с.

Джерела і додаткова література

1. Агацци Э. Человек как предмет философии // Вопросы философии. 1989. – № 2.
2. Адлер А. Понять природу человека. – М., 1997.
3. Адорно Т. Авторитарный человек. – М., 1990.
4. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: «Прогресс», 1989.
5. Бауман З. Законодатели и толкователи: культура как идеология интеллектуалов // Неприкосновенный запас. – 2003. – № 1. (<http://magazines.russ.ru/nz/2003/1/baum.html>).
6. Бенхабиб С. Притязания культуры: Равенство и разнообразие в глобальную эру. – М., 2003.

7. Беньямин В. Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. – М., 1996
8. Библер В.С. От наукоучения к логике культуры. – М.:Мысль. – 1991.
9. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / пер. с франц. А. Качалова. – М.: Рипол-классик, 2015.
10. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М., 1993.
11. Бердяев Н.А. Философия свободного духа. – М.: Республика. – 1994.
12. Брюнинг В. Философская антропология. Исторические предпосылки и современное состояние. // Западная философия: итоги тысячелетия. – Екатеринбург – Бишкек, 1997.
13. Бубер М. Я и Ты. – М.: Высшая школа. – 1993.
14. Выжлецов Г.П. Аксиология культуры. – СПб., 1996.
15. Гельвеций К.А. О человеке. – Гельвеций. Соч. В 2-х т.- Т.2. – М.: Мысль. – 1974.
16. Гириц К. Интерпретация культур. – М.: РОССПЭН, 2004. – 558 с.
17. Гоббс Т. Человеческая природа. // Гоббс. Соч.в 2-х т. – Т.1. – М.:Мысль. – 1989.
18. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М.: Искусство, 1972. – 318 с.
19. Гусельцева М. Категория культуры в психологии и гуманитарных науках // Вопросы психологии. – 2006. – № 4. – С. 3–14.
20. Декарт Р. Страсти души. // Р.Декарт. Соч. в 2-х т. – Т.1. – М.:Мысль. – 1989.
21. Декомб В. Современная французская философия. – М.: Весь Мир, 2000.
22. Делез Ж., Гваттари Ф. Тысяча плато: Капитализм и шизофрения / Пер. с фр. и послесл. Я. И. Свирского, науч. ред. В. Ю. Кузнецов. – Екатеринбург, М.: У-Фактория, Астрель, 2010. – 895 с
23. Дюмон Л. Эссе об индивидуализме. – Дубна: Феникс, 1997.
24. Зильберман Б.Традиция как коммуникация: трансляция ценностей, письменность // Вопросы философии. 1996. – № 3.
25. Зиглер Д. Хьелл Л. Теории развития личности – М., 2003.
26. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. – М., 1996. – 254 с.
27. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции // Вопросы философии. –1996. – № 4.
28. Леонтьева В.Н. Контркультура и постмодерн.// Вестник ХГУ. – 1993. – № 379.
29. Каган М.С. Философская теория ценности. – СПб., 1997.
30. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство / Пер. с франц. – М.: Политиздат, 1990. – 416 с.
31. Канетти Э. Масса и власть. – М.,1997.
32. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения. // Кант. Соч. в 6-ти т. – Т.6. – М., 1966.
33. Козловски П. Культура постмодерна. – М.: Республика, 1997. – 240с.
34. Краснодембський З. На постмодерністських роздоріжжях культури. – К.: Основи, 2000. – 288 с.
35. Крымский С.Б. Ценностно-смысловой универсум как предметное поле философии //Философская и социологическая мысль. – 1996. – № 3-4.
36. Ламетри Ж.-О. Человек-машина. // Ламетри. Сочинения. – М.:Мысль. – 1976.
37. Леви-Строс К. Первобытное мышление. – М.: Республика. – 1994.
38. Леви-Строс К. Структурная антропология. – М.: Наука. – 1985.
39. Лоренц К. Обратная сторона зеркала. – М.: Республика. – 1998.
40. Лотман Ю. Семиосфера. – СПб., 2000. – 704 с.
41. Маклюэн М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего. – М., 2005.
42. Мамардашвили М.К. Проблема человека в философии. // Мамардашвили М. Необходимость себя. Введение в философию. – М.: Лабиринт. – 1996.
43. Маркуш Д. Общество культуры: культурный состав современности // Вопросы философии. – 1993. – № 11. – С. 16–28.
44. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек. – М.: «АСТ», 2003. – 528 с.
45. Михайлов И. А. Макс Хоркхаймер. Становление Франкфуртской школы социальных исследований. Ч.1, 1914-1939 гг. – М., 2008.

46. Мосс М. Техники тела // Человек. – 1992. – № 3.
47. Ницше Ф. Человеческое, слишком человеческое. // Ницше. Соч. в 2-х т. – Т.1. – М.: Мысль. – 1990.
48. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Вопросы философии, 1989. – №3,4.
49. Рикёр П. Человек как предмет философии // Вопросы философии, 1989. – №2.
50. Румянцев О. Культура и культурология: тенденции и проблемы // Философские науки. – 2002. – № 4. – С. 87–103.
51. Саенкова Л.П. Массовая культура. Эволюция зрелищных форм.- 2000.
52. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии / Пер. с фр., предисл., примеч. В. И. Колядко. – М.: Республика, 2000. – 638 с.
53. Сорокин П. Человек. Общество. Цивилизация. – М.:Республика. – 1994.
54. Стевенсон Л. Десять теорий о природе человека / пер. В. В. Васильева. – М., 2004. – 230 с.
55. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М., 1987.
56. Фейербах Л. Основные положения философии будущего. // Л.Фейербах. Избр. философские произведения. – М., 1955. – Т.1.
57. Фигуры Танатоса: Искусство умирания / Сборник статей. – СПб.: Изд-во СПб.ун-та. – 1998.
58. Философская антропология Макса Шелера: уроки, критика, перспективы / отв. ред. Д. Ю. Дорофеев. – СПб. : Алетейя, 2011. – 568 с.
59. Флоренский П.А. Философская антропология. Заметки по антропологии. // П.А.Флоренский. У водоразделов мысли. – М.: Правда. – 1990.
60. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник / Пер. с англ. и нем. Д. А. Леонтьева, М. П. Папуша, Е. В. Эйдмана. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
61. Фрейд З. Я и Оно. – М.: Меттем. – 1990.
62. Фромм Э. Душа человека. – М.:Республика. – 1992.
63. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. М.:Республика. – 1994.
64. Фуко М. Забота о себе. Киев – М.: Дух и литера; Грунт; Рефл-бук. – 1998.
65. Хайдеггер М. Время и бытие. Статьи и выступления. – М.: Республика. – 1993.
66. Хамитов Н.В. Философия человека: поиск пределов: Пределы мужского и женского: Введение в метаантропологию. – К.: Наукова думка. – 1997.
67. Хасан І. Культура постмодернізму // Вікно в світ. – 1999. – № 5. – С. 99–111.
68. Харт К. Постмодернизм. – М.: Фаир-Пресс, 2006. – 272 с.
69. Хейзинга Й. Homo Ludens. В тени завтрашнего дня. – М., 1992.
70. Хоркхаймер М., Адорно Т. Диалектика Просвещения : Филос. фрагменты. – М.: Медиум, 1997. – 310 с.
71. Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства / Пазенок В.С., Лях В.В., Соболев О.М. та ін. – К., 2013. – 406 с.
72. Шелер М. Избранные произведения. – М., 1994.
73. Шпенглер О. Закат Европы. – М.: Мысль. – 1993 (т.1), 1998 (т.2).
74. Эпштейн М. От модернизма к постмодернизму: диалектика «гипер» в культуре 20 в. // Новое литературное обозрение. – 1995. – № 16. – С. 5–37.
75. Юнг К.-Г. Об архетипах коллективного бессознательного // Вопросы философии. – 1988. – № 1.

Розділ 4. Онтологія, гносеологія, феноменологія

4.1. Гносеологія і філософія науки

Проблема можливості вірогідного пізнання світу в історії філософії. Границі пізнання. Знання та віра. Знання і сумнів. Знання та мова. Гіпотеза Сепіра-Уорфа. Концепція неявного знання М. Полані. Проблема обґрунтування знання. Передумови знання. Дві концепції пізнавального процесу: пізнання як відображення і пізнання як творчість, проблема їх синтезу. Пізнання і спілкування. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Суб'єкт-об'єктна дихотомія у історії філософії: виникнення, еволюція, пошуки шляхів її

зняття. Багатоманітність видів пізнання, їх специфіка і взаємозв'язок (повсякденне пізнання, міф, магія, містичне пізнання, релігійне, художнє, наукове, філософське). Філософія науки.

Основні концепції істини. Класична (кореспондентська) концепція істини, її сучасні раціоналізації (семантична теорія істини А.Тарського, підхід К.Поппера). Когерентна концепція істини (О. Нейрат, Н. Решер). Прагматична теорія істини (Ч. Пірс, В. Джемс). Істина як відповідність (Б. Рассел). Істина як процес. Проблема критерію істини. Співвідношення істини і доказу. Практика як критерій істини (марксизм, прагматизм). Когерентність як критерій істини. Загальнозначимість (інтерсуб'єктивність). Принцип верифікації (М. Шлік). Концепція фальсифікації (К. Поппер). «Прогресивне зрушення проблеми» як підтвердження дослідницької програми (К. Поппер). Істина та хиба. Теорія правдоподібності К. Поппера. Цінності і істина. Істина як цінність. Істина і консенсус.

Форми чуттєвого пізнання: Відчуття, сприйняття, уявлення. Фізіологічні механізми чуттєвого пізнання. Соціальна природа чуттєвого пізнання. Вплив мови на процес сприйняття. Сприйняття як конструювання «об'єкт-гіпотез». Концепції сприйняття. Мислення. Процес утворення понять: абстрагування і узагальнення. Роль емоцій у пізнанні. Інтерес і установка у пізнанні. Інтуїція як специфічний пізнавальний процес. Сучасні уявлення про механізм і компоненти інтуїції. Проблема інтуїції в історії філософії (Р. Декарт, А. Кант, А. Бергсон, М. О. Лоський, Е.Гусерль, М. Шелер, М. Гартман).

Критерії раціональності (усвідомленість, узгодженість, обґрунтованість, доцільність і т. ін.). Границі раціональності. Раціональне і ірраціональне. Історичний характер раціональності. Типи раціональності.

4.2. Проблема буття

Життєві корні онтологічних проблем, філософська категорія буття. Проблема структурної організації буття. Буття як загальне, одиничне та особливе. Діалектика буття. Основні форми буття. Буття речей, процесів і стану природи. Особливості форм буття природи. Буття людини. Специфіка людського буття як єдності духу і тіла, соціального і природнього. Буття ідеального (духовного). Індивідуалізоване буття духовного. Проблема «існування» свідомості і самосвідомості. Несвідоме в людському духовному, його рівні. Буття форм об'єктивованого (позайндивідуального) духовного. Буття соціального: індивідуальне буття та буття суспільства. Проблема історіоризації та аксеологізації онтології.

Онтологічне розуміння категорії субстанція та її інтерпретація. Сучасні уявлення про матерію та свідомість. «Ніщо» як онтологічна категорія. Простір і час як універсальні форми буття. Рух, зміни та розвиток, еволюції та революції. Монізм, дуалізм, плюралізм. Матеріалістичний та ідеалістичний монізм. Еволюціонізм та креаціонізм. Синергетична теорія самоорганізації. Глобальні проблеми буття.

4.3. Феноменологія

Уявлення про феноменологію в класичній та сучасній філософії. Суть феноменологічного методу. Іntenціональність як направленість свідомості на об'єкт. Іntenціональна структура свідомості. Зміст заклику Гуссерля: «Назад, до самих речей!». Феноменологічне конституювання (часу, природи, особистості). Проблема інтерсуб'єктивності як основа спільності і комунікації суб'єктів. Внутрішній зв'язок інтерсуб'єктивності та історичності. Дескриптивна, або описова, феноменологія. Методи іntenціонального аналізу: структуралістська феноменологія (Г. Ромбах), «космологічна» феноменологія (Р. Фінк) і натуралістичний варіант феноменології (М. Фарбар).

Феноменологічна філософія як «точна наука». Наука і «життєвий світ». Феноменологічна класифікація наук - намагання вороття до образу філософії як «науки усіх наук». Феноменологічне обґрунтування логіки, математики та мови. Природознавство в феноменологічній інтерпретації. Феноменологічна соціологія про суть соціальних процесів. Місце феноменології в філософії і системі людської культури.

Джерела і література

- Антонов А. Статус феноменологического метода в натуралистической феноменологии М.Гарбера // История философии и современности. - М.: изд-во МГУ, 1976. - С. 82 - 97.
- Бабушкин В.У. Феноменологическая философия науки: Критический анализ. - М.: Наука, 1985.
- Башляр Г. Новый рационализм. - М.: Прогресс, 1987.
- Бодрийяр Ж. Система вещей. - М.: Руботино, 1995. - 168 с.
- Бригт Г.Х. фон. Логико-философские исследования. - М.: Прогресс, 1986.
- Брунер Дж. Психология познания. - М.: Прогресс, 1977.
- Быстрицкий Е.К. Научное познание и проблемы понимания. - К.: Наукова думка, 1996. - 133 с.
- Вартофский М. Модели. Репрезентация и научное понимание. - М.: Прогресс, 1988.
- Витгенштейн Л. О достоверности // Вопр. Философии, № 2, 1991.
- Выготский Л.С. Мышление и речь. // Выготский Л.С. Собрание сочинений в шести томах. Т.2. - М.: Педагогика, 1982.
- Гайденко П.П. Проблема интенциональности у Гуссерля и экзистенциалистская категория трансценденции // Современный экзистенциализм. - М., 1966. - С. 77 - 108.
- Грегори Р. Разумный глаз. - М.: Изд-во Мир, 1972.
- Гегель Г.В. Феноменология духа // Соч. М., 1959. Т. 4.
- Гегель Г.В. Энциклопедия философских наук. - М., 1971, Т. 1.
- Гуссерль Э. Картезианские размышления. - СПб.: Наука, 1998. - 315 с.
- Гуссерль Э. Логические исследования: Прологомены к чистой логике. - СПб., 1909. Ч. 1. - 224 с.
- Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия // Вопр. Философии, 1985, № 3.
- Гуссерль Э. Кризис европейской науки и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию // Вопр. Философии, 1993, № 7.
- Гуссерль Э. Философия как строгая наука // Логос. - М., 1911, Кн. 1. - С. 1 - 56.
- Девис П. Суперсила. Поиски единой теории природы. М., 1989.
- Делёз Ж. Логика смысла. - М.: Academia, 1995. - 298 с.
- Делёз Ж. Различие и повторение. - СПб., 1998, - 383 с.
- Добронравова І.С. Нелінійне мислення // Філософ. і соціол. Думка. 1991, № 6.
- Заблуждающийся разум? Многообразие ненаучного познания. - М.: Политиздат, 1990.
- Ильин В.Ф. Статика и динамика чистой формы, или очерк общей мифологии // Вопросы философии, 1996, № 11. - С. 91.
- Ионин Л.Г. Противоречия созерцательного рационализма // Вопр. философии, 1986, № 3. - С. 91 - 100.
- Кант И. Критика чистого разума. // Соч. В 6-ти т. - М., 1963. Т. 3.
- Критика феноменологического направления современной буржуазной философии / Под. ред. Н.В.Мотрошиловой. Рига: Зинамие, 1981.
- Каримский А.М. Философия американского натурализма. - М.: Изд-во МГУ 1972. - 170 с.
- Козлова М.С. Вера и знание. Проблема границы // Вопр. философии, 1991, № 2.
- Лекторский В.А. Субъект, объект, познание. - М.: Наука, 1980.
- Мамардашвили М.К. Кантианские вариации - М.: АГРАФ, 1997. 310 с.
- Мамардашвили М.К. Стрела познания: набросок естественноисторической гносеологии - М., 1996. - 303 с.
- Мамардашвили М. Феноменология - сопутствующий момент всякой философии / Мамардашвили М. Как я понимаю философию - М.: Прогресс, 1992. С. 100 - 106.
- Мамардашвили М.К., Пятигорский А.М. Символ и сознание. - М., 1997. 217 с.
- Мерло-Понти М. Око и дух. - М.: Искусство., 1992. - 63 с.

- Мотрошилова Н.В. Принципы и противоречия феноменологической философии. - М.: Высш. шк., 1968.
- Мудрагей М.С. Рациональное и иррациональное: Историко-теоретический очерк. - М.: Наука, 1985.
- Огурцов А.П. Феноменология // Философ. энцикл., 1970, Т. 5. - С. 314 - 315.
- Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия. - М., 1991.
- Пирс Ч.С. Как сделать наши идеи ясными // Вопр. философии, 1996, № 12. - С. 106.
- Подорога В. Выражение и смысл. - М.: Ad Marginem, 1995. - 426 с.
- Полани М. Личностное знание. - М., 1985.
- Поппер К. Логика и рост научного знания. - М.: Прогресс, 1983.
- Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Пер. с англ. - М., 1986.
- Пиаже К. Генетическая эпистемология // Вопр. философии, 1993, № 5.
- Реализм мировоззрения и мировоззрение реализма. - К., 1992.
- Рикер П. Конфликт интерпретаций. - М.: Медиум, 1995. - 412 с.
- Рорти Р. Случайность, ирония, солидарность. - М. - 1996. - 279 с.
- Рорти Р. Философия и зеркало природы. - Новосибирск: НГУ, 1997. - 297 с.
- Слотердайк. Сферы. С-Пт., 2005-2007. - Т.1-3
- Стружевський Вл. Онтологія. – К., 2014.
- Токовенко О. Епістемологія: від трансценденції до еволюції // Філософська і соціологічна думка, № 2, 1993.
- Тулмин Ст. Человеческое понимание. - М.: Прогресс, 1984.
- Уфимцев Ю.А. О формах постижения бытия // Вопр. философии, 1993, № 4.
- Философия, логика, язык: Пер с англ. и нем. - М.: Прогресс, 1987.
- Фуко М. Археология знания. - Киев: Ника-центр, 1996. - 207 с.
- Харре Р. Социальная эпистемология: передача знаний посредством речи // Вопр. философии, 1992, № 9.
- Хайдеггер М. Бытие и время. - М.: Ad Marginem, 1997. - 451 с.
- Хайдеггер М. Европейский нигилизм. Письмо о гуманизме // Проблема человека в западной философии. - М., 1986.
- Хайдеггер М. Кант и проблема метафизики. - М., 1997. - 143 с.
- Хайдеггер М. Основные понятия метафизики (Введение) // Вопросы философии, 1989, № 9.
- Хайдеггер М. Работы и размышления разных лет. - М.: Гнозис, 1993. - 332 с.
- Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге. - М.: Высш. шк. 1991.
- Хинтика Я. Проблема истины в современной философии // Вопр. философии, 1996, № 9. - С. 46.
- Чудинов Природа научной истины. - М.: Политиздат, 1977.
- Швырев. Рациональность как ценность культуры // Вопр. философии.
- Шелер М. Феноменология и теория познания/ Шелер М. Избранные произведения. - М.: Гнозис, 1994. - С. 129 - 195.
- Шелер М. Формы знания и образование / там же. - С. 15 - 97.
- Халлиуэлл Дж. Дж. Квантовая космология и происхождение Вселенной // В мире науки, 1992, № 2. С. 16.
- Цехмистро И.З. Реляционный подход в истолковании квантовой физики и современный холизм: Тематический сборник научных трудов. - Харьков, 1994 г. - С. 5 - 29.
- Гилберт Дж., Малкей М. Открывая ящик Пандоры: социологический анализ высказываний ученых - М.: Прогресс, 1988. - 269 с.
- Степин В.С., Кузнецова Л.Ф. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации. - М., 1994. - 274 с.
- Тарароев Я.В. О двух онтологических парадигмах в основании физического знания // Вопросы философии. – №12. 2008
- Тарароев Я.В. Онтологические основания современной физики и космологии М.: УРСС, 2011, 264 с.

Хрестоматії та довідкова література:

1. Антология мировой философии. В 4-х т. – М., 1979-1982.
2. Антология философии Средних веков и эпохи Возрождения. Сост. С.В. Перевезенцев. – М., 2001.
3. Мир философии. Книга для чтения. В 2-х ч. – М., 1991.
4. Хрестоматия по философии. – М., 1997.
5. История философии: Энциклопедия. – Мн., 2002.
6. Історія філософії України. Хрестоматія. – Київ, 1993.
7. Читанка з історії філософії. В 6 кн. (Під ред Волинки Г.І.). – Київ, 1992-1993.
8. Философский энциклопедический словарь. – М., 1999.
9. Современная западная философия. Словарь. – М., 1990.
10. Сучасна зарубіжна філософія: течії та напрямки. Хрестоматія. – К.: Ваклер, 1996.
11. Словарь основных исторических понятий: Избранные статьи в 2-х т. Т. 2 / Пер. с немецкого К. Левинсон; сост. Ю. Зарецкий, К. Левинсон, И. Ширле; научн. ред. перевода Ю. Арнаутова. – М.: Новое литературное обозрение, 2014. – 756 с.

Критерії оцінювання вступного випробовування з філософії

Основними критеріями оцінювання вступного випробовування з філософії є:

- знання та використання філософських першоджерел, різних теоретичних та наукових підходів, філософських шкіл для аналізу актуальних проблем філософії;
- знання фактографічного матеріалу історії філософії, філософської антропології, філософії культури, соціальної філософії, філософії історії, філософії науки, гносеології, онтології, феноменології, українознавства;
- повнота відповіді, використання вітчизняної й іноземної фахової літератури для висвітлення екзаменаційних питань;
- творчий характер аналізу й узагальнення різних філософських підходів, фактичних даних на основі сучасних методів і наукових досягнень;
- навички лаконічного, чіткого, логічного, послідовного та грамотного викладу матеріалу, формулювання власних висновків;
- уміння вести полеміку з теоретичних і практичних питань філософії, історії філософії, уміння проілюструвати теоретичні положення відповідними прикладами;

Екзаменаційний білет складається з трьох питань, які охоплюють теоретичний матеріал з філософської проблематики. Кожне питання оцінюється за наступною системою балів:

100-80 балів	вступник продемонстрував глибоке знання змісту екзаменаційного питання, вільне оперування філософськими категоріями, провів глибокий філософський аналіз означеної проблеми; глибоко і всебічно висвітлені знання з історії філософії, основних положень філософських першоджерел та рекомендованої літератури; відповідь повністю репрезентує певну філософську проблему, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу; здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне та обґрунтоване бачення її сутності як творче переосмислення набутих знань; відповідь побудована лаконічно, чітко, логічно та послідовно з
---------------------	---

	<p>формулюванням власних висновків; відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми, критичний їх аналіз; відповідь написана грамотно та демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок</p>
79-60 балів	<p>вступник продемонстрував знання змісту екзаменаційного питання, оперування основними філософськими категоріями, аргументовано виклав означену проблему; в цілому висвітлено знання з історії філософії, основних положень філософських першоджерел та рекомендованої літератури; відповідь репрезентує певну філософську проблему, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу не є достатніми; здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне бачення її сутності; відповідь побудована лаконічно та послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не завжди обґрунтовані; відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми; відповідь написана грамотно з використанням філософської фахової лексики.</p>
59-40 балів	<p>вступник продемонстрував певне знання змісту екзаменаційного питання, виклавши основні положення означеної проблеми; висвітлені знання з історії філософії, основних положень філософських першоджерел та рекомендованої літератури є фрагментарними та не завжди точними; відповідь побудована навколо певної філософської проблеми, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні; здійснено поверхневий аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є недостатньо послідовною, допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні; відповідь, в цілому, написана грамотно.</p>
39-20 балів	<p>вступник продемонстрував роздуми з екзаменаційного питання, відсутність знань основних філософських категорій; відповідь містить певні уявлення з історії філософії, основних положень філософських першоджерел та рекомендованої літератури; посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні; відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є фрагментарною, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні; відповідь написана з помилками.</p>
19-1 балів	<p>вступник продемонстрував відсутність знань з екзаменаційного питання, основних філософських категорій; відповідь містить певні уявлення з історії філософії, основних положень філософських першоджерел та рекомендованої літератури; посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні; відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є фрагментарною, відсутні логіка викладу матеріалу та власні висновки; відповідь написана з багатьма помилками.</p>
0 балів	<p>відповідь відсутня</p>

При визначенні оцінки з фахового вступного випробування з філософії підсумовується загальна кількість балів, отриманих вступником за відповіді на три питання екзаменаційного білету та ділиться на число питань. Таким чином визначається середній бал за відповідь вступника за 100-бальною шкалою.

**Голова предметної комісії,
доктор філософських наук, професор**

Олег ПЕРЕПЕЛИЦЯ

**Затверджено на засіданні
приймальної комісії Харківського
національного університету імені В.Н. Каразіна,
протокол № 3 від 3 лютого 2020 р.**

Відповідальний секретар приймальної комісії

Ольга АНОЩЕНКО